

F.M. DOSTOIEVSKI

Crimă și pedeapsă

Roman în șase părți, cu epilog

Traducere din limba rusă și note
ION COVACI

LITERA®

I

Într-o zi de început de iulie, neobișnuit de caldă, un tânăr își părăsi mansarda pe care o ținea cu chirie pe Intrarea S. și, ieșind în stradă, se îndreptă cu pași înceți, indecis parcă, spre podul K.

Coborând, avusese norocul să nu dea ochii cu gazda. Cămaruța lui era cocoțată chiar sub acoperișul casei înalte, cu patru etaje, și aducea mai degrabă cu un dulap decât cu o locuință. Gazda, de la care închiriasse această cămaruță cu pensiune completă – casă, masă și curățenie –, locuia un etaj mai jos, într-un apartament separat, și, de fiecare dată când ieșea, tânărul era nevoit să treacă prin fața bucătăriei stăpânei, a cărei ușă era, aproape întotdeauna, larg deschisă spre scară. Și de fiecare dată, traversând acel palier, tânărul încerca un simțământ penibil, de care se rușina și care îl făcea să se încrunte. Îi era dator vândut proprietăresei și se ferea să o întâlnească.

Nu că ar fi fost slab de inger ori laș, dimpotrivă, dar de la o vreme traversa o stare de irascibilitate și încordare vecină cu ipohondria. Se zăvorâse în sine și se însingurase într-atât, încât avea oroare nu numai de întâlnirea cu proprietăreasa, ci de orice relație cu semenii. Era strivit de sărăcie, dar până și strâmtorarea în care trăia încetase, de un timp încoace, să-l împovăreze. Abandonase toate preocupările existențiale, nici nu mai voia să audă de ele. În realitate, puțin îi păsa de gazdă, indiferent ce gânduri rele ar fi nutrit aceasta. Dar să fie acostat pe scară și silit să asculte un potop de nerozii despre te miri ce trivialități ale vieții cotidiene, cu care n-avea nici în clin, nici în mănecă, insistențele privind plata chiriei, amenințările și văicărelile

cucoanei, și apoi necesitatea de a recurge la subterfugii, de a născoci scuze, de a minți – ei, nici așa, mai bine se furișează pisicește pe scări și iușește pasul, să nu-l vadă nimeni.

Dar de această dată, în timp ce ieșea din clădire, frica de a da ochii cu creditoarea lui sfârși prin a-l intriga de-a binelea.

„Ce coc în minte și ce nimicuri mă oripilează!“ se miră el cu un zâmbet straniu. „Curios: totul e la îndemâna omului, dar, de poltron ce e, șansele îi trec pe sub nas... Iată o axiomă. Interesant, de ce anume le e frică oamenilor cel mai mult? De următorul pas, de cuvântul ce le stă pe limbă – orice îi scoate din bulionul lor îi bagă în sperieți... De altminteri, și eu prea bat câmpii. De aceea nici nu fac nimic, pentru că bat câmpii. De fapt, e valabil și de-a-ndoaselea: bat câmpii pentru că nu fac nimic. În ultima lună, m-am deprins să dondănesc, zăcând cât e ziua de lungă într-un ungher și visând cai verzi pe pereți. De ce m-am pornit *într-acolo*? Sunt eu capabil de *lucrul ăsta*? E *asta* ceva serios? Nicidecum. Fantezii, autoamăgire, joc! Da, pesemne, totul nu e decât un joc!“

Strada era năpădită de dogoare și zăpușeală; pretutindeni, îmbulzeală, mormane de var, lemnărie pentru schele, cărămizi, colb și acea duhoare estivală aparte, binecunoscută oricărui petersburghez căruia nu-i dă mâna să închirieze, vara, o casă de vacanță în afara orașului – toate astea laolaltă zgândăreau și mai mult nervii, oricum zdruncinați, ai tânărului. Miasmele insuportabile ale cârciumilor, risipite puzderie în această parte a orașului, și bețivii ce-i tăiau neconținut calea, în pofida faptului că ziua de muncă încă nu se isprăvisese, desăvârșeau coloritul respingător și trist al priveliștii. O nemărginită scârbă invadează pentru o clipă trăsăturile delicate ale tânărului. În treacăt fie spus, era un flăcău foarte arătos, șaten, destul de înalt, zvelt și bine croit, cu minunați ochi de culoare închisă, foarte expresivi. Curând căzu într-o adâncă îngândurare, mai bine zis, într-un fel de uitare de sine, și își continuă drumul fără să mai observe, refuzând să observe, ce se petrecea împrejur. Numai arareori, remarcându-și, o dată în plus, tentația de a vorbi singur, bombănea ceva indistinct.

Era conștient că, uneori, gândurile lui o luau razna și se simțea foarte slăbit: de două zile nu mâncase mai nimic.

Era atât de prost îmbrăcat, încât un altul în locul lui, fie și cel mai mizer vagabond, s-ar fi sfiit să iasă, ziua în amiaza mare, pe stradă în asemenea jerpelituri. Străbătea, însă, un cartier unde cu greu ai fi putut surprinde pe cineva prin vestimentație. Apropierea pieței de fân Sennaia, abundența de stabilimente rău famate, și îndeosebi populația de târgoveți și meseriași îngrămadită pe aceste uliți și ulicioare din inima orașului colorau, uneori, panorama cu asemenea subiecți, încât ar fi fost straniu ca vreo figură întâlnită în cale să te intrige. Iar în sufletul tânărului se acumulase atâta înverșunată sfruntare, încât, în pofida pudorii specific juvenile, flanând pe străzi, puțin îi păsa de aspectul lui ponosit. Altminteri ar fi stat lucrurile dacă s-ar fi întâlnit cu unii cunoscuți sau foști colegi, cu care, îndeobște, nu-i plăcea să se vadă... Și totuși, când un bețivan, pe care cine știe de ce și unde îl cărau într-o haraba enormă, trasă de un enorm cal de povară, îi aruncă, brusc, din mers: „Bă, clop teuton!“, hohotind din toți bojocii și arătându-l cu degetul, tânărul se opri brusc și-și duse, instinctiv, mâna la pălărie. Era un Zimmermann, dar ponosit de-acum, ros, numai găuri și pete, fără boruri, turtit ridicol într-o parte. Dar nu rușinea, ci un cu totul alt simțământ, asemănător cu panica, îl cuprinse pe tânăr.

– Eram sigur, balmăji el agitat, presimțisem!... Ce porcărie sinistrală! O tâmpenie, te miri ce fleac îți poate spulbera planul cel mai bine gândit! Bunăoară, o pălărie prea bătătoare la ochi... Caraghioasă, și de aceea bătătoare la ochi... La zdrențele mele ar fi trebuit neapărat o șapcă, o fleandură oricât de pleoștită, numai nu bâzdăgania asta. Nimeni nu poartă așa ceva, se observă de la o poștă, se întipărește în memorie, de unde țâșnește când nici cu gândul nu gândești – și poftim indiciul pe tavă. Când pui la cale asemenea chestii, trebuie să fii cât mai șters, să treci nebăgat în seamă... Amănuntele, diavolul se ascunde în amănunte!... Tocmai ele dau totul peste cap...

Nu avea mult de mers; știa chiar câți pași avea de făcut până acolo de la poarta casei lui: exact șapte sute treizeci. Într-o zi,

sedus de fantasma lui, îi număraseră. Pe atunci, nu credea încă în această himeră, nu făcea decât să se ațâțe singur cu voluptuoasa ei nebunie. Acum însă, la o lună distanță, începuse să privească altfel lucrurile și, în pofida solilocviilor lui autoflagelante despre propria-i slăbiciune, neputință și indecizie, ajunsese să vadă în visul lui „sclerată” o întreprindere fezabilă, cu toate că încă nu-și dădea sieși crezare. Iar acum se ducea să facă o *repetiție*, și agitația lui creștea cu fiecare pas.

Se apropie înfiorat, cu inima bătând să-i spargă pieptul, de casa enormă, ce dădea cu partea din spate spre canal, iar cu fațada – spre strada N. Clădirea consta dintr-o puzderie de apartamente strâmte și era populată de mici meșteșugari – croitori, lăcătuși, bucătărese –, câțiva nemți, dame cu ocupații absconse, mici funcționari etc. Locatarii mișunau, într-un neconținut du-te-vino pe sub ambele porți și în cele două curți interioare. Imobilul era deservit de trei sau patru portari. Încântat că nu dăduse nas în nas cu nici unul dintre ei, tânărul o zbughi numai-decât, de sub bolta porții, pe intrarea din dreapta. Scara era întunecoasă și îngustă, o scară „de serviciu”, dar el cunoștea, pentru că o studiasse, toată această ambianță, care îi convenea: în asemenea obscuritate, chiar și un ochi iscoditor nu prezenta nici o primejdie. „Dacă deja îmi tremură nădragii, ce-o să fie când, la o adică, mă voi hotărî să trec la *fapte*?”, se întrebă el fără voie, urcând spre etajul trei. Aici îi tăiară calea doi rezerviști, acum hamali, care scoteau mobila dintr-un apartament. Știa că acolo locuia un funcționar neamț cu familie numeroasă: „Se pare că neamțul se mută, ceea ce înseamnă că la etajul trei, pe această scară și pe acest palier, va rămâne, o vreme, locuit doar apartamentul babei. E bine de reținut, pentru orice eventualitate”, se gândi el și sună la ușa bătrânei. Soneria țârâi slab, de parcă clopoțelul ar fi fost de tinichea, nu de aramă. În micile apartamente din clădirile de acest gen, așa sunt toate soneriile. Uitase timbrul clopoțelului, și acum clinchetul lui aparte îi evocă brusc ceva, îl făcu să vadă ca aieveau... Tresări, într-atât îi slăbiseră nervii. Peste puțină vreme, ușa se întredeschise și, prin crăpătura îngustă, locatara îl măsură cu vădită neîncredere: i se vedeau doar

ochii strălucind în întuneric. Dar, văzând că pe palier era lume, femeia prinse curaj și deschise ușa de-a binelea. Tânărul păși peste prag într-un antreu întunecat, împărțit în două de un paravan, dincolo de care se ghicea o bucătărioară minusculă. Bătrâna stătea dinaintea lui tăcută, privindu-l întrebător. Era o băbuță mărunțică și uscățivă, de vreo șaizeci de ani, cu nas ascuțit și ochi iscoditori, plini de răutate, dezbrobodită. Părul ei bălai, presărat cu fire albe, era dat din belșug cu ulei. Pe gâtul subțire și lung, aducând cu un picior de găină, își înfășurase o flanelă roasă, iar pe umeri, cu toată zăpușeala, îi atârna, bălăngănindu-se, o scurteică de blană, năpârlită și decolorată. Bătrânica tușea și icnea fără istov. Pesemne, tânărul o fixa cu o privire bizară, căci și în ochii ei reveni brusc neîncrederea.

— Raskolnikov, student; am mai trecut pe la dumneavoastră, cu vreo lună în urmă, turui grăbit tânărul, cu o scurtă plecăciune, dându-și seama că trebuia să se arate cât mai politicos.

— Îmi amintesc, tinere domn, îmi amintesc foarte bine că ai mai trecut, spuse bătrâna răspicat, fără a-l slăbi din ochii bănuitori.

— Da... Și mă aduce cam același pas..., urmă Raskolnikov, ușor tulburat și descumpănit de neîncrederea bătrânei.

„Poate că asta îi e firea, dar data trecută parcă n-am băgat de seamă“, se gândi el, cu un simțământ neplăcut.

Bătrâna tăcu o vreme, parcă pe gânduri, apoi se dădu la o parte și, arătând spre ușa de la cameră, zise, invitându-și musafirul să treacă înainte:

— Poftim înăuntru, tinere domn.

Odaia, nu prea încăpătoare, în care pătrunse tânărul, cu pereții tapetați în galben, cu mușcate și perdeluțe de muselină la ferestre, era scăldată în lumina puternică a soarelui ce asfințea. „Și atunci, poate, soarele va străluci la fel!...“ îi trecu, parcă nitan-nisam, prin minte lui Raskolnikov, care examina cu priviri febrile încăperea, pentru a-și fixa în memorie, pe cât era cu putință, dispunerea în spațiu a lucrurilor. Dar camera aceea nu avea nimic neobișnuit. Mobilierul, în întregime vechi, din lemn gălbui, consta dintr-un divan cu spătar enorm, bombat, o masă ovală, așezată în fața divanului, o măsuță de toaletă cu oglinjoară

înghesuită între cele două ferestre, niște scaune înșirate de-a lungul pereților și câteva tablouri fără valoare, în rame livide, reprezentând adolescente nemțoaice cu pășărele în palme – cam asta era tot. Într-un colț, dinaintea unei mici icoane, ardea o candelă. Totul era foarte curat: și mobila, și dușumelele erau lustruite cu temei: totul strălucea. „Mâna Lizavetei“, își spuse tânărul. În tot apartamentul n-ai fi putut descoperi un fir de praf. „Numai la văduvele bătrâne și înăcrite găsești asemenea curățenie“, mai gândi Raskolnikov, uitându-se cu coada ochiului la perdeluța de stambă ce masca ușa spre cea de a doua odăiță, care adăpostea patul și scrinul bătrânei și în care el nu pătrunsese nicicând. Apartamentul se reducea la aceste două odăi.

– Cu ce-ți pot fi de folos? întrebă cu glas aspru bătrânica, intrând la rândul ei în odaie și proțăpindu-se din nou în fața lui, ca să-l poată privi drept în ochi.

– Am adus un amanet – iată-l! Și Raskolnikov extrase din buzunar un ceas de modă veche, plat, de argint, având incrustată pe capac imaginea globului pământesc. Lănțișorul era din oțel.

– Păi și sorocul celui-lalt e depășit. S-a împlinit alaltăieri.

– Vă plătesc dobândă pe încă o lună. Mai aveți puțină răbdare, vă rog.

– Asta cum mi-o fi voia, tinere domn: pot aștepta, ori pot vinde amanetul chiar astăzi.

– Cât îmi dați pe ceas, Aliona Ivanovna?

– Numai mofturi aduci, tinere domn, fleacuri fără valoare. Rândul trecut ți-am dat, pentru inel, ditamai două bumăști, deși cu o rublă jumate oricine poate lua unul nou de la giuvaiergiu.

– Dați-mi măcar patru ruble; o să-l recuperez, e de la tata. Curând am de primit niște bani.

– O rublă jumate, cu dobânda înainte, dacă îți convine.

– O rublă jumate! exclamă tânărul.

– Dacă vrei. Și bătrâna îi întinse ceasul îndărăt. Tânărul îl luă revoltat și dădu să plece, dar se răzgândi numaidecât: înțelese că bătrâna era ultima lui scăpare și că nu venise doar pentru bani.

– Fie. Dați-mi banii! spuse el abrupt.

Bătrâna vârî mâna în buzunar, după chei, și trecu în odaia de dincolo de draperie. Rămas singur, tânărul prinse a asculta atent, urmărind-o în gând. O auzi descuind scrinul. „Pesemne, sertarul de sus“, se gândi el. „Cheile, așadar, le ține în buzunarul drept... Într-o singură legătură, pe o verigă din oțel... Una dintre ele e zimțată și de trei ori mai groasă decât celelalte. Asta nu poate fi de la scrin... Trebuie că baba mai are pe acolo vreo cutie mare ori un cufăr. Cuferele au asemenea chei... Dar, Doamne, ce abject sunt, ce nemernici!...”

Bătrâna se întoarse.

– Uite cum stăm, tinere domn: la o dobândă de zece copeici de rublă pe lună, pentru o lună și jumătate – banii înainte – mie îmi revin cincisprezece copeici. Pentru cele două ruble de data trecută – douăzeci de copeici. Asta înseamnă, cu totul, treizeci și cinci de copeici, așa că mai capeți, pentru ceas, o rublă și cincisprezece copeici. Ține banii!

– Cum?! Numai o rublă și cincisprezece copeici?

– Atât.

Tânărul nu mai protestă și luă banii. O privea pe bătrână și nu se grăbea să plece, de parcă ar fi vrut să mai spună ori să mai facă ceva, nici el nu știa ce anume.

– Aliona Ivanovna, zilele astea poate că o să vă mai aduc ceva... un portțigaret frumos... de argint... asta după ce îl capăt îndărăt de la un prieten... Și tăcu încurcat.

– Bine. Mai vorbim când îl aduci, tinere domn.

– La revedere, atunci... Sunteți tot singură, surioara nu s-a întors? Întrebă el cât putu de degajat, odată ajuns în antreu.

– Dar ce treabă ai cu ea, tinere domn?

– A, nimic deosebit... Am întrebat doar așa... Iar dumneavoastră mă repeziți... Cu bine, Aliona Ivanovna!

Raskolnikov ieși foarte tulburat. Și tulburarea lui creștea cu fiecă clipă. Pe scară se opri de câteva ori, parcă fulgerat. Iar odată ajuns în stradă, izbucni:

„O, Doamne! Ce dezgustător! Oare e posibil, oare... nu, e o aiureală, o absurditate, adăugă el ferm. E posibil să-mi fi clocit

mintea ceva atât de monstruos? Câtă mocirlă e în stare să scuipe inima mea? Abiect, infam, imund!... Și eu, de o lună întreagă...”

Dar nu-și putea descărca sufletul nici în cuvinte, nici în izbucniri de furie. Senzația de nemărginit dezgust, care începuse să-l terorizeze încă de pe când mergea spre casa bătrânei, dobândise o asemenea amploare și se dezvăluia atât de orbitor, încât Raskolnikov nu mai știa unde să se ascundă de sine. Umbla pe trotuar ca turmentat, nebăgând în seamă trecătorii și izbindu-se de ei; își veni în fire abia pe strada următoare. Era în fața unei cârciumi, un fel de hrubă, în care se intra coborând o scară ce începea direct de pe trotuar. Doi bețivi tocmai ieșeau pe ușă, sprijinindu-se unul de altul și înjurându-se cu sârg. Fără să stea pe gânduri, Raskolnikov coborî în beci. Nu prea călca prin cârciumi, dar acum își simțea capul învârtindu-i-se și, în plus, o sete mistuitoare îl cuprinsese. Îi crăpa buza după o bere rece, cu atât mai mult cu cât își punea neașteptata slăbiciune și pe seama faptului că era nemâncat. Se așeză într-un ungher întunecat și murdar, la o masă cleioasă de licorile scurse pe ea, ceru bere și sorbi cu voluptate primul pahar. Se simți numaidecât mai ușurat, iar gândurile i se limpeziră. „Toate astea sunt prăpăstii”, își spuse el revigorat, „n-am nici un motiv să cad în degringoladă! Pur și simplu, o disfuncție fizică. Un pahar de bere, un pesmet, și uite că, într-o clipă, mintea începe să duduie, gândurile se limpezesc, intențiile se conturează ferm. Ptiu, ce zbateri de doi bani!...” Dar, în pofida acestui puseu de autodispreț, arăta înviorat, de parcă s-ar fi eliberat deodată de o povară înfricoșată, și începuse să-i privească pe cei din cârciumă cu îngăduință. Totuși, chiar în acele clipe, în suflet i se insinua simțământul nelămurit că și această deschidere spre optimism ascundea în ea ceva vicios.

Între timp, în cârciumă rămăseseră puțini mușterii. Pe urmele celor doi cheflii pe care-i întâlnise pe scară, mai ieșise, buluc, o ceată întreagă – cinci bărbați și o femeie, dotați cu o armonică. După plecarea lor, în locanta parcă mai spațioasă deodată se așternu liniștea. Mai rămăseseră pe poziții un tip cherchelit, dar nu cine știe ce, cu înfățișare de târgoveț, care bea bere, alături de

o namilă cu cojoc siberian și barbă lungă, încărunțită. Acesta din urmă trăsesese zdravăn la măsea și ațipise pe o bancă; la răstimpuri, deșteptându-se brusc, își desfăcea brațele și pocnea din degete, săltându-și bustul, fără însă a se ridica de-a binelea de pe laviță, și îngâna un cântecel, chinuindu-se să-și amintească versurile:

*Te-am ținut într-un alint,
Vară-iarnă, te-am iubit...*

Sau:

*Rătăcind pe ulicioare,
Dau de fosta-mi țiitoare...*

Dar nimeni nu-i împărtășea exaltarea; taciturnul lui come-sean reacționa la aceste ieșiri chiar cu ostilitate și vădit scepticism. În afară de aceștia doi, în hrubă mai rămăsese un individ cu în-fățișare de cinovnic ieșit la pensie. Ședea cu sticla în față, sorbind la răstimpuri din băutura și privind în jur. Acel om părea, și el, pradă unei mari frământări.